

VLAAMS VERBOND VAN HET KATHOLIEK SECUNDAIR ONDERWIJS
COMITE VAN DE HOOFDBEGELEIDERS

ALGEMENE PEDAGOGISCHE REGLEMENTERING
VOOR HET VOLTIJDS SECUNDAIR ONDERWIJS Nr. 4

HET GOED GEBRUIK VAN DE SCHOOLTIJD

25 januari 2002

1 Inleiding

De Vlaamse regering is bevoegd om de vakantieregeling vast te leggen en de aanwending van de schooltijd te bepalen.¹ De onderwijsinspectie van de Vlaamse Gemeenschap is ermee belast deze zaken te controleren.² Bij overtreding kan er gesanctioneerd worden met een gedeeltelijke terugvordering van de werkingstoelagen.

Vanuit haar bevindingen tijdens schooldoorlichtingen heeft de onderwijsinspectie in haar jaarverslagen meermaals aandacht gevraagd voor een optimaal gebruik van de onderwijstijd. Niet alleen wijst zij factoren aan die leiden tot verlies van effectieve lestijd op klas- en schoolniveau. Ook is zij vaak bijzonder kritisch over “de wijze waarop kostbare onderwijstijd verloren gaat door onredelijke lange evaluatieperiodes”.

Eén van de motieven om de regelgeving over de organisatie van het schooljaar specifiek voor het secundair onderwijs te herdenken, is dan ook het streven geweest om een evenwichtige verhouding te bekomen tussen de tijd die wordt uitgetrokken voor de afwerking van het leerprogramma enerzijds, en voor de evaluatie anderzijds.

In deze tekst wordt het volledige reglementaire kader toegelicht. Er wordt evenwel niet ingegaan op het flexibele kader waarin leerlingenstages kunnen worden georganiseerd.

Het streven naar een goed gebruik van de schooltijd is ook automatisch verbonden met de inzet van allen die bij het concrete schoolleven van het katholiek onderwijs betrokken zijn. Deze inzet wordt mede gemotiveerd door de inspiratie en de dienstentraditie die zo vele christelijke instellingen eigen is. Deze tekst gaat soms verder dan een reglementaire toelichting en wil ook concrete, ondersteunende suggesties doen.

De eerste voorwaarde voor een goed gebruik van de schooltijd is de *aanwezigheid* van leraren en leerlingen gedurende alle periodes en tijden die voor schoolse activiteiten zijn aangewezen. Deel 2 van de tekst gaat op dit aspect in.

Een tweede voorwaarde is het *rationele gebruik* van de beschikbare schooltijd. Alle ter beschikking staande vormingstijd, alle aanwezige middelen en alle te leveren inspanningen staan in dienst van het doel. Dit wordt uitgewerkt in punt 3 van de tekst.

¹⁾ Schoolpactwet van 29 mei 1959, artikel 7, § 1 (laatst gewijzigd door artikel 100 van het decreet betreffende het onderwijs-IV van 28 april 1993).

U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U vindt de wet door achtereenvolgens te klikken op "per rubriek", "Officieuze codificatie van de wetgeving", "Gemeenschappelijk deel" en "Schoolpact".

²⁾ Decreet van 17 juli 1991 betreffende inspectie, Dienst voor Onderwijsontwikkeling en pedagogische begeleidingsdiensten, art. 5, § 1, 5 .

U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U vindt het decreet door achtereenvolgens te klikken op "per rubriek", "Officieuze codificatie van de wetgeving", "Gemeenschappelijk deel" en "Inspectie en pedagogische begeleiding".

2 Aanwezigheid

Leraren en leerlingen zijn op school aanwezig gedurende alle periodes en tijden die voor schoolse activiteiten zijn aangewezen.

2.1 Algemene bepalingen voor leraren en leerlingen

2.1.1 Vakantieregeling

De vakantieregeling in het onderwijs berust op vaste principes die vastgesteld zijn door de Vlaamse regering.¹ Het departement Onderwijs² en het VVKSO³ bezorgen tijdig de concrete uitwerking. In principe hebben zowel leerlingen als leraren vrij tijdens deze vakantieperiodes en -dagen.

2.1.2 Facultatieve vakantiedag

De secundaire scholen beschikken bijkomend nog over één vrij te kiezen facultatieve vakantiedag. Eventueel kan hij in twee halve dagen worden opgesplitst. Hij kan verschillen per vestigingsplaats.

2.1.3 Verkiezingen

Ook op de halve dag onmiddellijk na parlementaire, provinciale of gemeentelijke verkiezingen kunnen de lessen worden geschorst “in die scholen waar stem- en/of stemopnemingsbureaus waren gevestigd”.⁴

Reglementair aandachtspunt

Uiteraard kan slechts van deze mogelijkheid gebruik worden gemaakt voor zover dit nodig is om de leslokalen die als stem- of telbureau hebben gefungeerd, opnieuw in orde te brengen.

1) Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001 houdende de organisatie van het schooljaar in het secundair onderwijs, artikel 7.

U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U vindt het besluit door achtereenvolgens te klikken op "per rubriek", "Officiële codificatie van de wetgeving", "Secundair onderwijs" en "Organisatie en Structuren".

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001 betreffende “Organisatie van het schooljaar in het secundair onderwijs”, punt 7

U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U vindt de omzendbrief door achtereenvolgens te klikken op "per rubriek", "Coördinatie van de omzendingen", "Secundair onderwijs" en "Organisatie".

2) U surft naar <http://www.ond.vlaanderen.be/>. U klikt bij ‘Vragen?’ op “Schoolvakanties”.

3) Jaarlijks berekent het VVKSO de concrete vakantieregeling voor de twee komende schooljaren (Mededelingen, Kl. 80.03.01).

4) Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 6, 3° (idem).
Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 7 (idem).

Alleen de leraren of leerlingen van klasgroepen waarvan de lokalen werkelijk voor de inrichting van een stem- of telbureau werden aangewend, kunnen eventueel vrij krijgen.

2.2 Specifieke bepalingen voor de leraren

2.2.1 Algemeen reglement

In het Algemeen reglement van het personeel van het katholiek onderwijs¹ vinden we enkele specifieke aanknopingspunten voor de *aanwezigheid van de leraren*:

- de onderwijstijd wordt voor iedere individuele leraar bepaald: de directeur stelt, met inachtneming van de geldende reglementering en de bepalingen van de aanstellingsovereenkomst, de opdracht vast van elk personeelslid;
- op andere plaatsen wijst dit Algemeen reglement op uitbreiding van de onderwijstijd:
 - vervanging van collega's die verhinderd zijn;
 - toezichtbeurten;
 - deelneming aan gemeenschappelijke godsdienstige of culturele activiteiten;
 - bepaalde diensten buiten de eigenlijke lessen of gedurende de vakantie;
 - bijwonen van bepaalde vergaderingen;
 - enz.

2.2.2 Nascholing

In dit verband staan we ook even stil bij de nascholing van leraren. Jaarlijks geeft elke school in haar nascholingsplan² aan in welke richting zij wil ontwikkelen, waar de accenten gelegd worden en welke vernieuwingsdoelen worden nagestreefd. Op basis van het eigen behoefteonderzoek wordt bepaald wie zal worden nageschoold: het voltallige team, één of meer personeelsleden. De omvang van de activiteiten en het tijdstip worden grotendeels van meet af aan in de planning opgenomen.

Aanbeveling

Men vermijdt dat leerlingen tijd verliezen omdat de leraar op nascholing is. In de mate van het mogelijke kan de schoolleiding bij het opstellen van de lessenroosters rekening houden met geplande nascholingsessies die over een heel schooljaar gespreid zijn. Men kan de leerlingen in geen geval naar huis laten gaan, maar voorziet in vervanglessen door collega's, opdrachten en begeleiding of een andere zinvolle opvang.

¹⁾ Mededeling van 9 juni 2000 betreffende "Algemeen reglement, toelichting bij het algemeen reglement en model van arbeidsreglement" (Kl. 90.01.08).

²⁾ Decreet van 16 april 1996 betreffende de lerarenopleiding en de nascholing, art. 47

U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U vindt het decreet door achtereenvolgens te klikken op "per rubriek", "Officiële codificatie van de wetgeving", "Gemeenschappelijk deel" en "Nascholing".

2.3 Specifieke bepalingen voor de leerlingen

2.3.1 Verplichting tot regelmatige lesbijwoning

De regel is dat *leerlingen aanwezig* moeten zijn tijdens de lessen, hun stages volbrengen, proeven en toetsen afleggen, deelnemen aan alle lesvervangende activiteiten... Alle individuele afwezigheden moeten worden gewettigd.¹

Enkele aanbevelingen

-Afspraken over de aanwezigheid van de leerlingen worden vastgelegd in het schoolreglement. Door duidelijke normen te stellen en ze consequent te hanteren, worden leerlingen gestimuleerd hun verantwoordelijkheid op te nemen.

-Aangezien spijbelen vaak een uiting is van schoolmoeheid, is een effectief spijbelpreventiebeleid gestoeld op het streven naar een optimaal schoolklimaat en een ondersteunende schoolomgeving.

-Voor leerlingen die problematisch afwezig zijn als gevolg van vooral extra-scolaire problemen, beschikt de school over een reglementaire ruimte om de leerling te (laten) begeleiden.² Eens men inzicht heeft gekregen in de persoonlijke problematiek van de leerling, zal men begeleidingsacties opzetten na intern overleg, overleg met het CLB en/of met de hulp van externe hulpverlening.³

2.3.2 Schorsing van de lessen buiten de gewone vakantieperiodes en -dagen

In bepaalde omstandigheden kunnen de lessen voor alle leerlingen of voor een leerlingengroep geschorst worden buiten de gewone vakantieperiodes en -dagen.

2.3.2.1 *Administratieve en onthaalformaliteiten bij het begin van het schooljaar*

Bij het begin van het schooljaar kunnen de lessen één halve dag worden geschorst om “administratieve en onthaalformaliteiten voor te bereiden”.⁴

Onder het “begin van het schooljaar” verstaat men: “tijdens de eerste week”.

Men verwijst hier niet naar de onthaalactiviteiten zelf, maar naar de praktische voorbereiding ervan.

¹⁾ Ministeriële omzendbrief SO 65 van 25 juni 1999 betreffende "Afwezigheden en in- en uitschrijvingen in het voltijds gewoon secundair onderwijs", punt 2.2.1.
U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U vindt de omzendbrief door achtereenvolgens te klikken op "per rubriek", "Coördinatie van de omzendbrieven", "Secundair onderwijs" en "Leerplicht".

²⁾ Ministeriële omzendbrief SO 65 van 25 juni 1999, punt 2.2.2 (idem).

³⁾ Mededeling van 23 december 1999 betreffende "Stappenplan voor de begeleiding van problematische afwezigheden (Kl. 64.14).

⁴⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 6, 1° (idem).
Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 7 (idem).

De betrokken halve dag kan verschillen per leerlingengroep. Onder “leerlingengroep” verstaat men: de leerlingen van een bepaalde graad, onderwijsvorm, groep van studierichtingen, studierichting, leerjaar, klas...

Reglementair aandachtspunt

Dit reglementair kader is ook van toepassing wanneer men op de eerste schooldag de leerlingen van de hogere leerjaren pas ‘s namiddags naar school laat komen met het oog op een optimaal verloop van het onthaal van de nieuwe leerlingen.

Aanbeveling

De administratieve voorbereiding van het schooljaar (samenstellen van klassen en leerlingengroepen, uitdelen van schoolboeken) moet zo mogelijk tegen de laatste vakantiedagen afgewerkt zijn.

2.3.2.2 *Pedagogische studiedagen voor leraren*

In de loop van het schooljaar kunnen de lessen gedurende één dag of twee halve dagen worden geschorst om voor de leraren een pedagogische studiedag te houden.¹

Deze regeling kan verschillen per leerlingengroep.

Deze studiedag kan plaatsvinden in schoolverband of binnen de scholengemeenschap. Datum, thema en werkvorm zijn vrij.

2.3.2.3 *Voorbereiding op examens of proefwerken*

Tijdens de proefwerkperiode mag de aanwezigheid van de leerling beperkt blijven tot de duur van de proef. De school kan dus opteren voor een systeem waarbij de leerling bv. in de namiddag vrij heeft om zich voor te bereiden op de volgende proef, d.i. het zgn. halve-dagsysteem. Om thuis te kunnen studeren is wel het akkoord van de ouders nodig. Anders moet de leerling kunnen studeren op school.

Reglementair aandachtspunt

De (halve) dagen waarop de lessen worden geschorst om de leerling de gelegenheid te geven zich thuis of op school op een examen of proefwerk voor te bereiden, moeten steeds worden meegeteld in het reglementair vastgelegde maximum aantal lesdagen dat aan "evaluatie" kan worden besteed (zie verder punt 3.3.2).²

2.3.2.4 *Besluitvorming en/of deliberatie door de klassenraad*

Op het einde van een tri-/semester bespreken *begeleidende klassenraden* de vorderingen van hun leerlingen, i.c. hun prestaties behaald op georganiseerde evaluatiebeurten. Op het einde van het schooljaar beoordelen *delibererende klassenraden* of de leerlingen al dan niet geslaagd zijn.

¹⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 6, 2° (idem).
Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 7 (idem).

²⁾ Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

Het is vanzelfsprekend dat de lessen dan worden geschorst. Opdat deze klassenraadsvergaderingen sereen en geconcentreerd zouden kunnen verlopen, is de school ook niet verplicht tijdens deze vergaderingen in te staan voor de opvang van de leerlingen.¹

De reglementering bepaalt dat deze leerlingenbesprekingen slechts geldig kunnen gebeuren in voltallige vergaderingen (behoudens gewettigde afwezigheid of overmacht).² Wanneer de directeur ervoor opteert al deze vergaderingen zelf voor te zitten, dan zullen ze globaal meer tijd in beslag nemen. Hij zal hier eventueel een afweging moeten maken.

Reglementair aandachtspunt

Deze begeleidende en delibererende klassenraden moeten steeds worden meegeteld in het reglementair vastgelegde maximum aantal lesdagen dat aan "evaluatie" kan worden besteed (zie verder punt 3.3.2).³

2.3.2.5 *Evaluatie van het didactisch beleid*

Een school kan bij wijze van afronding een lerarenvergadering organiseren om kritisch te reflecteren op:

- de manier waarop examens of proeven hebben plaats gevonden;
- de effectiviteit van de gebruikte werkvormen en activiteiten;
- ...

Zij kan beslissen dat de leerlingen dan thuis blijven. Er is geen opvangverplichting.

Reglementair aandachtspunt

De (halve) dagen waarop de lessen worden geschorst voor de evaluatie van het didactisch beleid, moeten steeds worden meegeteld in het reglementair vastgelegde maximum aantal lesdagen dat aan "evaluatie" kan worden besteed (zie verder punt 3.3.2).⁴

1) Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 5, §2 (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

2) Besluit van de Vlaamse Regering van 13 maart 1991 betreffende de organisatie van het voltijds secundair onderwijs, art. 4, § 2, 1 en 5, § 2, 1 .

U surft naar <http://edulex.vlaanderen.be/>. U vindt het besluit door achtereenvolgens te klikken op "per rubriek", "Officiële codificatie van de wetgeving", "Secundair onderwijs" en "Organisatie en structuren".

3) Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 5, §1, 2° (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

4) Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 5, §1, 4° (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

3 Aanzetten tot een rationeel gebruik van de schooltijd

Een tweede aspect van het goede gebruik van de schooltijd is de doelmatigheid. De wijze waarop de vormingstijd die ter beschikking staat, concreet wordt ingevuld, moet ten goede komen aan de kwaliteit van het onderwijs en het belang van de individuele leerling. Een school is gedurende 182 lesdagen opengesteld. De leerlingen hebben er recht op dat deze tijd “zinnig” wordt ingevuld, m.n. met lessen en pedagogische activiteiten.

De verantwoorde afwezigheid van leerlingen werd beschreven in punt 2. Hier formuleren we aandachtspunten voor een rationeel gebruik van de tijd die de leerlingen op school doorbrengen. Zo kan men het aantal binnen- en buitenklasactiviteiten die naast de eigenlijke lessen in het lessenrooster voorzien zijn, trachten te beheersen. We denken aan evaluatiemomenten, maar ook aan bepaalde zinvolle lesvervangende activiteiten. Om een gezond evenwicht te bewaren tussen de eigenlijke lessen en de genoemde activiteiten, moeten er prioriteiten bepaald worden en moet er soms geschift worden.

3.1 Rationele organisatie van de lestijd

3.1.1 Lessen

De lessen worden voor elke leerlingengroep georganiseerd in een uurschema dat ten vroegste om 8 uur begint en eindigt tussen 15 en 17 u. De leerlingen hebben wekelijks een vrije halve dag, naar keuze bepaald.¹

Van dit uur- en weekschema kan worden afgeweken voor:

- pedagogische excursies van één dag of extra-murosactiviteiten;
- de organisatie van stages;²
- andere buitengewone organisatorische overwegingen.

Enkele aanbevelingen

-De school bepaalt zelf wanneer de leerlingen hun *halve dag vrij* hebben. Deze vrije halve dag kan variëren naar gelang van de leerlingengroep. Naar analogie met het basisonderwijs is het aan te bevelen deze vrije halve dag toch op woensdagnamiddag te laten vallen. Anderzijds kan de overbezetting van bepaalde lokalen, de aanwezigheid van een internaat, de organisatie van een alternerende stage... een ander tijdstip wenselijk maken.

-Het efficiënt organiseren van de *eigenlijke lessen* is eerst en vooral een opdracht voor elke individuele leraar zelf.

Er kan bv. te veel tijd verloren gaan aan zaken als:

- het ter plaatse brengen, opstellen en opbergen van leermiddelen;
- de verplaatsing van de leerlingen tussen de lessen.

¹⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 3 (idem).
Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punten 3 en 4 (idem).

²⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 4 (idem).
Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 5 (idem).

De leraar zorgt voor een *evenwichtige spreiding* van de leerstof over het gehele schooljaar, bv. op basis van zijn jaarplan. Veel tijd kan ook worden gewonnen als leraren daarin collegiaal samenwerken, als ze goede contacten met collega's onderhouden en een sterke "verticale" en "horizontale" samenwerking tot stand brengen tussen leraren van dezelfde of van aanverwante vakken. Er is hier voldoende stof voor afspraken die tot stand kunnen komen in *vakvergaderingen* en in *klassenraden*.

-Meestal volstaan de *didactische* middelen waarover de leraren in de klas kunnen beschikken om het leerplan in al zijn facetten te verwerken binnen de eigen lestijden. Toch moet er soms in een lessenrooster ruimte worden gecreëerd voor didactische excursies, gastcolleges, vakprojecten. Ook hier zijn afspraken vooraf belangrijk.

-Ook de organisatie van leerlingenstages moet mede bekeken worden vanuit dit streven naar doelmatigheid. Zo moet men erover waken dat het wegvallen van lessen ten gevolge van blokstages de afwerking van het globale goedgekeurde leerprogramma niet in het gedrang brengt. Men kan dit bereiken door deze lessen binnen het gewone uurschema in te laten lopen tijdens de normale lesweken.

3.1.2 Middagpauze

Er is een middagpauze van ten minste vijftig minuten.¹

Deze middagonderbreking moet vallen op het tijdstip waarop men normaliter zijn middagmaal nuttigt. De leerlingen moeten voldoende tijd hebben. Enkel om buitengewone organisatorische omstandigheden kan van de minimumduur af worden geweken.

Pedagogisch bekeken is het aanleren van een middagcultuur, met ruimte voor allerlei activiteiten, een aandachtspunt voor elke school.

3.1.3 Afwezigheid van de leraar²

Het kan gebeuren dat lessen niet door kunnen gaan ten gevolge van de afwezigheid van de leraar (b.v. wegens ziekte). Normaal voorziet men dan in vervanging of in een vervangende activiteit.

In uitzonderlijke gevallen beslist de directeur zelf of de leerlingen al dan niet de school mogen verlaten.

Reglementaire aandachtspunten

-De marge waarover de directeur beschikt om leerlingen naar huis te laten gaan bij afwezigheid van de leraar (met akkoord van de ouders), wordt bewust niet door de overheid genormeerd. Het behoort tot de verantwoordelijkheid van de school. De onderwijsinspectie zal zich hier niet op focussen.

-Het voornoemde "akkoord van de ouders" heeft te maken met de aansprakelijkheid van de school voor de schade door de leerlingen veroorzaakt gedurende de tijd dat zij onder toezicht

¹⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 3 (idem).
Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 4 (idem).

²⁾ Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 4 (idem).

staan,¹ d.i. in principe tijdens de gewone schooluren. Een school kan minderjarige leerlingen dan niet toelaten de school te verlaten zonder het akkoord van de ouders.²

Het is het veiligst dat men de ouders er bij het begin van het schooljaar om verzoekt hun wens terzake schriftelijk kenbaar te maken. Leerlingen van wie de ouders vooraf hun akkoord hebben betuigd met het principe (bv. "akkoord dat hun zoon/dochter, na individuele toelating van de directeur, naar huis mag komen als een leraar afwezig is"), kunnen in voorkomend geval vertrekken. De andere leerlingen moeten hoe dan ook op school opgevangen blijven.

Organisatorisch roept het wel vragen op over de manier waarop de school dit op een gegeven moment individueel moet nagaan. Het is aan te raden om, wanneer het feit zich voordoet, in de schoolagenda officieel melding te maken van de afwezigheid van de leraar en van het akkoord van de directeur.

-Het is aan te raden de verzekeringspolis hierop na te kijken, of te verifiëren bij de eigen verzekeringsconsulent of de verzekeringsdekking gewaarborgd is.

3.2 Zinvolle lesvervangende activiteiten

Als lesvervangende activiteiten zinvol zijn, is de tijd die eraan besteed wordt, principieel goed bestede tijd. Daartoe moeten ze een directe of indirecte band hebben met het opvoedingsproject in het algemeen of met het lesprogramma in het bijzonder.

De lessen die wegvallen, moeten uiteraard niet worden ingehaald.

3.2.1 Organisatie en planning

Op de eerste plaats willen we beklemtonen dat lesvervangende activiteiten *oordeelkundig geschikt* en *tijdig gepland* moeten worden, zodat elk vak dat op het lessenrooster voorkomt, de nodige tijd toegewezen krijgt om het leerplan op een degelijke manier af te werken.

Enkele aanbevelingen

-Men tracht te voorkomen dat deze activiteiten samenvallen met eigenaardigheden van het lessenrooster (bv. frequent wegvallen van de vrijdag of de maandag); anders kunnen bepaalde vakken tot de helft van hun lestijden verliezen, of moeten vakken met één lesuur zich met een paar lestijden per trimester tevreden stellen, een gevaar dat in het tweede en derde trimester niet denkbeeldig is.

-Men moet ze degelijk voorbereiden, begeleiden en verwerken, zodat er een zichtbaar vormingsresultaat is.

-Men kan bij één lesvervangende activiteit verscheidene vakken trachten te betrekken; hierdoor wordt de pedagogische waarde ervan groter.

-Uiteindelijk zal men toch keuzes moeten maken zodat de school zowel haar opvoedings- als haar onderwijsfunctie kan waarmaken.

¹⁾ Burgerlijk Wetboek, art. 1384, al. 4.

²⁾ Los daarvan zouden de meerderjarigen ook vooraf (schriftelijk) moeten verklaren dat zij, wanneer een leraar afwezig is, pas na individuele toelating van de directeur naar huis kunnen vertrekken.

Wij bekijken nu kort even enkele zinvolle lesvervangende activiteiten.

3.2.2 Overzicht van enkele zinvolle lesvervangende activiteiten

3.2.2.1 *Onthaal bij het begin van het schooljaar*

Bij het begin van het schooljaar kunnen onthaalactiviteiten zinvol zijn. Ze willen de leerling helpen zijn weg te vinden en zich thuis te voelen in de nieuwe schoolstructuur of klassituatie. Vooral in de eerste graad kan daar voldoende aandacht aan worden besteed.

Het 1ste leerjaar B en het beroepsvoorbereidend leerjaar worden uitgebouwd als een onthaalgraad. De onzekerheid waarmee nieuwe leerlingen het secundair onderwijs instappen, is vooral bij hen groot. Reeds bij het allereerste contact, nl. de inschrijving, wordt het best reeds zoveel mogelijk informatie verstrekt, zodat de leerling toch een beetje naar de school kan toeleven. De eigenlijke onthaalperiode kan hier 3 dagen tot één week duren, en moet uitgroeien tot een vorm van permanent onthaal gedurende de rest van het schooljaar.

Reglementair aandachtspunt

Deze activiteiten moeten uiteraard *niet* worden meegeteld in het reglementair vastgelegde maximum aantal lesdagen dat aan "evaluatie" kan worden besteed.

3.2.2.2 *Verruimde vorming*

Bepaalde binnen- en buitenklasactiviteiten die het gewone lessenrooster (kunnen) doorbreken, zijn een ondersteuning voor de realisatie van het opvoedingsproject en/of de leerplannen. Een overzicht.

-Religieuze vorming

beziingsdagen of -sessies, eucharistievieringen of gebedsdiensten, acties van Broederlijk delen en Welzijnszorg, vasten- en missie-animatie, pastorale projecten...

-Culturele vorming

film, toneel, concert, museumbezoek, schoolreizen...

-Taal- en uitwisselingsprojecten

-Vakoverschrijdende thema's en projectwerk

relationele en seksuele opvoeding, leefsleuteldag, Europese vorming, mondiale vorming, politieke vorming, vredesopvoeding, ecologische vorming...

-Schoolsportdag

-Aanvullende beroepsgerichte vorming

contact met bedrijven, schoolverlaterswerking...

¹⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 5, §1 (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

Aanbeveling

Deze opsomming alleen al maakt duidelijk dat niet alles kan. Er is nood aan selectie. Een verantwoorde keuze moet juist daarom wellicht variëren van schooljaar tot schooljaar.

Reglementair aandachtspunt

Deze activiteiten moeten *niet* worden meegeteld in het reglementair vastgelegde maximum aantal lesdagen dat aan "evaluatie" kan worden besteed, behalve indien ze plaatsvinden na de laatste proef op het einde van het schooljaar (zie verder punt 3.3.2).¹

3.2.2.3 *Rapportuitdeling en -bespreking*

Op het einde van het tri-/semester of schooljaar heeft de rapportuitdeling en -bespreking plaats. Tijdens deze evaluatiegesprekken krijgen de leerlingen feedback bij de behaalde resultaten.

De aanwezigheid van de ouders is wenselijk. Uiteraard kan van het gewone uurschema van de school worden afgeweken om de participatiegraad van de ouders te verhogen.

In principe moet de leerling alleen op school zijn voor de duur van het evaluatiegesprek. De ouders moeten echter akkoord gaan. Kunnen zij er niet mee instemmen, dan moet de school – wanneer deze gesprekken gepland worden binnen de gewone schooluren –, instaan voor opvang.²

Aanbeveling

Dergelijke evaluatiegesprekken zijn maar zinvol wanneer de leerling tijdens een individueel contact uitvoerig commentaar krijgt bij zijn rapport en/of er een gesprek gevoerd wordt over zijn verdere (her)oriëntering; directie, klassenleraar, vakleraren, interne begeleiders en/of CLB... zijn in de mate van het mogelijke beschikbaar.

Reglementaire aandachtspunten

-De rapportuitdeling en -bespreking moet steeds worden meegeteld in het reglementair vastgelegde maximum aantal lesdagen dat aan "evaluatie" kan worden besteed (zie verder punt 3.3.2).³

-Voor de zgn. "eindjaren" wordt vaak een afscheidsplechtigheid georganiseerd in aanwezigheid van de ouders. Deze officiële proclamatie heeft dan ook meestal plaats na 17 uur, wat organisatorisch uiteraard perfect te verdedigen is. Als deze leerlingen tijdens de schooluren echter op school afwezig blijven op deze laatste schooldagen, dan moet dit inhoudelijk kunnen worden verantwoord (zie verder punt 3.3.2).

¹⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 5, §1 (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

²⁾ Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

³⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 5, §1, 3° (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

3.3 **Optimale evaluatietijd**

Zoals in de inleiding reeds gezegd, staat de overheid bijzonder kritisch tegenover “de wijze waarop kostbare onderwijstijd verloren gaat door onredelijke lange evaluatieperiodes”. Daarom heeft ze een contingent “evaluatiedagen” vastgelegd dat als absoluut maximum moet worden beschouwd (zie verder punt 3.3.2).

De overheid zegt echter ook zich niet in te willen laten met het evaluatieproces zelf, noch met de beoordelingscriteria. Deze behoren tot het domein van de pedagogische vrijheid. De scholen beslissen hierin autonoom. Toch mag men niet blind zijn voor het gegeven dat uit de schooldoorlichtingen blijkt dat sommige scholen te veel tijd besteden aan het evalueren van de leerlingen. Het percentage lestijden dat aan evaluatie besteed wordt, is vaak te groot. Het doet vermoeden dat evaluatie soms ten onrechte een doel-op-zich is geworden.

We formuleren enkele aanbevelingen (zie punt 3.3.1 hierna) waaruit moet blijken dat reeds de keuze van een aangepast evaluatiesysteem zelf op zich zeer effectief is om te komen tot een redelijke verhouding tussen evaluatietijd en lestijd.

3.3.1 *Aanbevelingen voor het eigen evaluatiesysteem*

3.3.1.1 *Mogelijke differentiatie van het evaluatiesysteem volgens leerlingengroep*

Hoe men evalueert en hoeveel tijd men eraan besteedt hangen sterk af van de leeftijd van de leerlingen, of van de doelstellingen inherent aan de specifieke graad, onderwijsvorm en/of studierichting, kortom van de situering van het leerjaar in de schoolloopbaan.

In bepaalde gevallen leveren de progressiviteit en continuïteit van het werk meer baat op dan een korte, intense inspanning op de vooravond van een examen. Dan is het belangrijk dat het evalueren in de les zelf verwerkt wordt. Strategieën die de nadruk leggen op een voortdurende evaluatie van kleine leerstappen, leveren de meeste leerwinst op. Deze tussentijdse evaluatiestappen worden doorgaans klein gehouden, maar nu en dan ook groter genomen om een overzicht te verkrijgen in een syntheseproef van wat de leerlingen reeds hebben bereikt. Na iedere stap gebeurt een terugkoppeling waarbij de leerling kan aanvullen wat hij nog niet voldoende beheerste.

Een dergelijke evaluatie geniet de voorkeur in het *BSO*, en wel voor alle vakken. Het aantal evaluatiedagen kan er tot een strikt minimum worden beperkt. Zeker voor PV Praktijk, of voor technische en praktische vakken waarvoor een geïntegreerd leerplan wordt gevolgd, hebben afzonderlijke examens weinig zin. De (permanente) evaluatie van de praktische vakken wordt in beeld gebracht op het praktijkrapport.

Een evaluatie op basis van de oefeningen en de praktijk zelf gebeurt overigens best in alle vakken of vakonderdelen die in de eerste plaats *praktische vaardigheden* willen bijbrengen, ongeacht de onderwijsvorm. De evaluatie hoeft dan niet meer afzonderlijk als "proef" te worden georganiseerd. Dit bespaart niet alleen lestijd, maar bevordert ook een werkzame en aandachtige houding tijdens de lessen en oefeningen zelf. We kunnen hier denken aan plastische opvoeding, muzikale opvoeding, lichamelijke opvoeding, technologische opvoeding, wetenschappelijk werk, dactylografie - tekstverwerking, labo- en atelierwerk, correspondentie, stellen, spreekvaardigheid, wetenschappelijk tekenen...

Verder staat in alle *aanvangsleerjaren* nog overwegend de basisvorming op de voorgrond. De leerlingen leren:

- hun studie- en werkhouding verder ontwikkelen;
- zich situeren in een schoolloopbaan;

-zich progressief intellectuele en manuele vaardigheden eigen maken.

Daarom bevelen we ook voor deze aanvangsleerjaren een systeem van permanente evaluatie aan.

Later, in bepaalde *hogere* leerjaren en zeker in het ASO, zal de wenselijkheid van gegroepeerde examens toenemen, eerst voor enkele vakken, later voor de meeste.

3.3.1.2 *Verhouding evaluatietijd - lestijd*

Leraren en schoolleiding zouden bewust kunnen nagaan hoeveel lestijden er eigenlijk door evaluatie ingenomen worden.

Men kan de duur van een proefwerk of summatieve toets afwegen aan de doelstellingen en de inhouden van het vak, en/of aan het aantal lestijden dat eraan wordt besteed. Het is immers niet logisch aan een vak met één lesuur even veel tijd te besteden als aan vakken met drie lessen. Voor vakken met één of twee lessen moet een proef van twee uur in de regel kunnen volstaan. Daarvan kunnen bijgevolg twee vakken geëxamineerd worden op één halve dag.

Een toets langer dan vier lestijden, kan niet.

3.3.2 Maximum aantal dagen te besteden aan "evaluatie"

In de reglementering wordt een maximaal contingent lesdagen vastgelegd dat kan worden besteed aan "evaluatie".¹ Deze bepaling vraagt wel wat toelichting.

3.3.2.1 *Algemene filosofie*

De regelgever gaat ervan uit dat de 182 lesdagen waarop de onderwijsinstellingen in principe open gesteld zijn, zoveel mogelijk besteed worden aan lessen en lesvervangende activiteiten. Leerlingen hebben daar recht op.

Het contingent lesdagen dat kan worden besteed aan "evaluatie" vastgelegd door de overheid is dan ook een absoluut maximum dat in geen geval kan worden overschreden. Doet men dit toch, dan vallen er – na vaststelling van de overtreding door de inspectie – sancties.

Dat men de lesdagen binnen dit maximaal contingent ook effectief voor "evaluatie" aanwendt, moet inhoudelijk worden verantwoord.

3.3.2.2 *Inhoud*

In het kader van dit maximaal contingent evaluatiedagen wordt onder "evaluatie" verstaan:

-de organisatie van vooraf aangekondigde examens of proeven over grotere leerstofgehelen met uitzondering van de geïntegreerde proef;

-het besluitvormingsproces, waaronder de deliberatie, van de klassenraad (zie hoger punt 2.2.2.4);

¹⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 5, §1 (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 6 (idem).

- de evaluatiegesprekken met de leerlingen en, eventueel, de ouders (zie hoger punt 3.2.2.3);
- de evaluatie van het didactisch beleid (zie hoger punt 2.2.2.5).

Aangezien de laatste drie punten eerder in de tekst aan bod kwamen, gaan we hier nog alleen in op “de organisatie van vooraf aangekondigde examens of proeven over grotere leerstofgehelen”.

Tijdens deze "proefwerkperiodes" zijn de leerlingen van een bepaalde leerlingengroep dagelijks op school aanwezig voor het afleggen van examens of proeven over grotere leerstofgehelen. De aanwezigheid van de leerling mag beperkt blijven tot de duur van de proef. M.a.w. de organisatie kan gebeuren op basis van het zgn. halve-dagsysteem. Occasionele toetsen in de loop van het schooljaar vallen buiten dit bestek.

Reglementaire aandachtspunten

-Ook de halve dagen waarop men de leerling vrij geeft om zich voor te bereiden op de volgende proef, vallen onder "evaluatie" (zie hoger punt 2.2.2.3).

Dit geldt in voorkomend geval ook voor de namiddag vóór het eerste examen, die voor een halve dag mee wordt geteld (tenzij hij toevallig samenvalt met de wekelijkse vrije halve dag, meestal woensdagnamiddag).

Hetzelfde geldt eventueel voor de namiddag van de dag waarop het laatste proefwerk plaatsvond.

-De reglementering zegt niet dat deze proefwerkperiodes aaneensluitende periodes van lesdagen moeten zijn, of dat deze proefwerken in blok moeten worden georganiseerd. Anderzijds zal de inspectie erop toezien dat de school niet op een zgn. oneigenlijke of ondoordachte manier gebruik maakt van haar bewegingsvrijheid inzake tijdsbesteding aan evaluaties (= anomalie). Als voorbeeld van een dergelijke anomalie wordt aangegeven: *"een school put het contingent van 30 evaluatiedagen volledig uit door een beperkt aantal examens met tussentijdse onderbrekingen over relatief veel dagen te spreiden"*.¹

Het is dan ook vanzelfsprekend dat men geen "rustdagen" inbouwt. Bij mondelinge proeven waar een relatief grote leerlingengroep bij betrokken is, zal het organisatorisch soms echter niet te vermijden zijn dat deze proef gespreid wordt over twee opeenvolgende dagen. Alhoewel de betrokken leerlingen dan toch een examenvrije dag hebben waarop zij thuis kunnen zijn, kan dit o.i. wel worden verantwoord.

¹⁾ Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 11 (idem).

3.3.2.3 Aantal

In het voltijds secundair onderwijs mogen per schooljaar maximum 30 lesdagen aan evaluatie worden besteed. In geval van permanente evaluatie zonder een reeks gegroepeerde examens wordt het maximum op 9 lesdagen vastgesteld.

Het maximum van 30 (of 9) dagen dat mag worden besteed aan "evaluatie", moet worden bekeken per leerlingengroep.

Reglementaire aandachtspunten

-Men kan het maximum van 30 niet omzeilen door tijdens normale lesweken en vóór de eigenlijke proefwerkperiode lessen te schorsen om andere vakken te examineren.

-Om het maximum van 30 (9) dagen te bereiken, wordt in termen van 60 (18) halve dagen gerekend. De dag die tijdens een gewone lesdag voor de helft lesvrij is, moet, wanneer hij tijdens een evaluatieperiode valt, ook maar voor één halve dag mee worden gerekend.

Voorbeeld

De proeven van het 1ste trimester vinden plaats vanaf maandag 10 december tot en met woensdag 19 december. Los van wat er op 20 en 21 december gebeurt, werden er in deze examenperiode:

-voor een leerlingengroep die normaal een vrije halve dag heeft op woensdag, 14 halve dagen besteed aan evaluatie;

-voor een leerlingengroep die normaal vrij heeft op vrijdagmiddag, 15 halve dagen gebruikt.

-De reglementering bepaalt letterlijk dat *scholen* die het systeem van permanente evaluatie hebben ingevoerd, maximum 9 dagen kunnen besteden aan "evaluatie".

Uiteraard geldt dit alleen voor die structuuronderdelen waar deze scholen permanent evalueren. In de overige structuuronderdelen moeten ze zich houden aan het maximum van 30.

Indien er summatieve toetsen worden gegeven in het kader van permanente evaluatie, worden ze in principe gespreid doorheen het schooljaar. Een toets volgt dan onmiddellijk na de afronding van een bepaald leerplanonderdeel en wordt afgenomen tijdens de les zelf. In dit geval wordt de tijd besteed aan summatieve toetsen o.i. niet beperkt door de reglementering. De 9 dagen – voor de besluitvorming door de klassenraad, evaluatiegesprekken en de evaluatie van het didactisch beleid – zijn dan inderdaad voldoende. Meestal wordt echter een mengvorm toegepast waarbij het merendeel van de vakken gespreid wordt geëvalueerd tijdens de lessen zelf, terwijl de summatieve proeven van enkele vakken toch gegroepeerd worden in een beperkte reeks voorafgaand aan een vakantie. Indien voor een bepaalde leerlingengroep een gecombineerd systeem van permanente evaluatie en van periodieke evaluatie wordt gehanteerd, dan is niet de norm van 9, maar van 30 evaluatiedagen van toepassing, met dien verstande dat bedoeld maximum allicht niet zal worden uitgeput (zie algemene filosofie).

-Pedagogische schoolactiviteiten die leerlingen vlak vóór de kerst- of paasvakantie moeten volgen, vallen buiten dit contingent op voorwaarde dat ze een directe of indirecte band hebben met het opvoedingsproject in het algemeen of met het lesprogramma in het bijzonder. Een kerstevocatie met gebedsdienst vóór de kerstvakantie, of een Romereis georganiseerd vóór de paasvakantie... is in dit kader een zinvolle lesvervangende activiteit (en geen "evaluatie").

De lesdagen die vallen tussen het laatste proefwerk en het begin van de zomervakantie, worden steeds verrekend onder het maximum van 30 (of 9) dagen, ongeacht of de leerlingen al dan niet op school worden verwacht voor pedagogische activiteiten. Dit geldt zowel voor zgn. zinvolle lesvervangende activiteiten zoals filmforum of bezinning, als voor de afsluiting van het schooljaar met boekenverkoop en bundelen van notities. In tegenstelling met de dagen

vóór de kerst- en de paasvakantie gaat de overheid er immers van uit dat activiteiten die eventueel na een deliberatie nog worden georganiseerd, niet leerplangebonden meer (kunnen) zijn.

-Vanuit de filosofie dat de leerlingen 182 dagen op school zijn en dat elke (halve) lesdag waarop dit niet het geval is, moet kunnen worden verantwoord, zal de onderwijsinspectie nagaan hoe de 30 (9) dagen te besteden aan “evaluatie” concreet worden ingevuld. Dit betekent bv. dat:

-men de school op de namiddag vóór de kerstvakantie niet mag sluiten op grond van de 30 (9) dagen; indien er dan bv. evaluatiegesprekken met de leerlingen (en eventueel met de ouders) plaats hebben, stellen er zich geen problemen;

-men de leerlingen de laatste dag van het schooljaar niet vrij mag geven, ook al staat het ondersteunend en leidinggevend personeel wel ter beschikking van ouders en leerlingen die zich *eventueel* zouden aanmelden.

4 Planning

4.1 Overleg¹

In de ondernemingsraad of het lokaal onderhandelingscomité wordt onderhandeld over de concrete schikkingen inzake de organisatie van het schooljaar. Het resultaat van deze onderhandelingen wordt neergelegd in een proces-verbaal.

De organisatie van het schooljaar behoort ook tot de algemene organisatie en de werking van de school, waarvoor de participatieraad adviesbevoegdheid heeft.

De leerlingen kunnen inspraak uitoefenen d.m.v. adviesformulering in de leerlingenraad.

Herhaaldelijk is gewezen op het belang van een tijdige en oordeelkundige planning. Voor een aantal aspecten is het aangewezen dat er ook op het niveau van de scholengemeenschap, vanuit een gedeelde bekommernis voor een goed gebruik van de schooltijd, tijdig lokale afspraken zouden gemaakt worden.

4.2 Afwijkingen

Uitzonderlijk kan een inrichtende macht afwijken van:

- de spreiding van de lessen over 9 halve dagen van maandag tot en met vrijdag;
- het begin- en einduur van een schooldag m.i.v. de middagpauze van 50 minuten;
- herfst-, kerst-, krokus, paas- en zomervakantie.

Elke leerling heeft wel recht op ten minste 4 aaneensluitende weken vakantie in juli en augustus.

Uitgezonderd voor eventuele stages² kunnen leerlingen in geen geval verplicht worden naar school te komen op 11 november, paasmaandag, hemelvaartsdag en de dag nadien, 1 mei of pinkstermaandag. Indien er op die dagen opendeurdagen of tentoonstellingen worden gepland, nemen leerlingen er uitsluitend op vrijwillige basis aan deel.

Zij moet dit t.a.v. de inspectie kunnen verantwoorden op basis van (exceptionele) organisatorische, onderwijskundige of levensbeschouwelijke argumenten. Een voorafgaande goedkeuring door het departement Onderwijs is niet vereist. Wel moeten deze afwijkingen vooraf ter onderhandeling of advies worden voorgelegd aan het desbetreffende orgaan (zie hoger punt 4.1). Bovendien moeten het normale aantal lessen op schooljaarbasis en de afwerking van de goedgekeurde leerplannen gewaarborgd zijn.

1) Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 9 (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punten 9 en 10 (idem).

2) Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 4 (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 5 (idem).

4.3 **Data**

De organisatie van het schooljaar moet uiterlijk op 30 juni vóór de aanvang van het volgend schooljaar worden vastgelegd.

Voor wat de leerlingenstages betreft, gaat het alleen over de grote krachtlijnen, niet over de individuele stageovereenkomsten.

4.4 **Mededeling**²

Noch de inspectie, noch de administratie, noch de verificatie moet worden ingelicht over de concrete schikkingen inzake de organisatie van het schooljaar. De documenten die er betrekking op hebben, moeten niet ter goedkeuring worden voorgelegd, maar wel ter plaatse ter beschikking liggen. Wij denken hierbij aan:

- de criteria voor de planning, samen met een planningschema;
- proces-verbaal van de onderhandeling in het bevoegde personeelsorgaan;
- verslag van de participatie- en van de leerlingenraad.

Van zodra de regeling van het schooljaar definitief is, wordt ze meegedeeld aan leerlingen, ouders en personeelsleden. Voor leerlingen en ouders gebeurt dit bij voorkeur in het schoolreglement.

¹⁾ Besluit van de Vlaamse Regering van 31 augustus 2001, artikel 9 (idem).

Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 10 (idem).

²⁾ Ministeriële omzendbrief SO 74 van 12 juni 2001, punt 10 (idem).

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	2
2	AANWEZIGHEID	3
2.1	Algemene bepalingen voor leraren en leerlingen	3
2.1.1	<i>Vakantieregeling</i>	3
2.1.2	<i>Facultatieve vakantiedag</i>	3
2.1.3	<i>Verkiezingen</i>	3
2.2	Specifieke bepalingen voor de leraren	4
2.2.1	<i>Algemeen reglement</i>	4
2.2.2	<i>Nascholing</i>	4
2.3	Specifieke bepalingen voor de leerlingen	5
2.3.1	<i>Verplichting tot regelmatige lesbijwoning</i>	5
2.3.2	<i>Schorsing van de lessen buiten de gewone vakantieperiodes en -dagen</i>	5
2.3.2.1	<i>Administratieve en onthaalformaliteiten bij het begin van het schooljaar</i>	5
2.3.2.2	<i>Pedagogische studiedagen voor leraren</i>	6
2.3.2.3	<i>Vorbereiding op examens of proefwerken</i>	6
2.3.2.4	<i>Besluitvorming en/of deliberatie door de klassenraad</i>	6
2.3.2.5	<i>Evaluatie van het didactisch beleid</i>	7
3	AANZETTEN TOT EEN RATIONEEL GEBRUIK VAN DE SCHOOLTijd ..	8
3.1	Rationele organisatie van de lestijd	8
3.1.1	<i>Lessen</i>	8
3.1.2	<i>Middagpauze</i>	9
3.1.3	<i>Afwezigheid van de leraar</i>	9

3.2	Zinvolle lesvervangende activiteiten	10
3.2.1	<i>Organisatie en planning</i>	10
3.2.2	<i>Overzicht van enkele zinvolle lesvervangende activiteiten</i>	11
3.2.2.1	Onthaal bij het begin van het schooljaar	11
3.2.2.2	Verruimde vorming.....	11
3.2.2.3	Rapportuitdeling en -bespreking	12
3.3	Optimale evaluatietijd	13
3.3.1	<i>Aanbevelingen voor het eigen evaluatiesysteem.....</i>	13
3.3.1.1	Mogelijke differentiatie van het evaluatiesysteem volgens leerlingengroep.....	13
3.3.1.2	Verhouding evaluatietijd - lestijd.....	14
3.3.2	<i>Maximum aantal dagen te besteden aan “evaluatie”</i>	14
3.3.2.1	Algemene filosofie.....	14
3.3.2.2	Inhoud	14
3.3.2.3	Aantal	16
4	<i>PLANNING</i>	18
4.1	Overleg	18
4.2	Afwijkingen	18
4.3	Data	19
4.4	Mededeling.....	19
<i>INHOUDSOPGAVE</i>	20	